

Відгук
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
ВОЛОЩУК Катерини Богданівни на дисертацію Рибак Марії Олегівни
«Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості», подану
на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 076
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у разовій
спеціалізованій вченій раді Поліського національного університету

Актуальність теми дослідження. Механізм інтеграції вітчизняної економіки на європейський та світовий ринки вимагає створення умов, які стимулюють процес збереження ресурсів і екосистем, зменшення викидів шкідливих речовин, подолання екологічної кризи та покращення якості життя населення. У сучасних умовах на державному та регіональному рівнях України були розроблені стратегії економічної, соціальної та екологічної політики, що ґрунтуються на парадигмі сталого розвитку, яка спрямована на забезпечення ефективного розвитку інноваційного підприємництва. Забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем передбачає впровадження інновацій, які стимулюють процес підвищення ефективності формування та розвитку фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств, створення інноваційної продукції (товарів, робіт, послуг), формування конкурентоспроможності та збереження довкілля, враховуючи перспективи вдосконалення діяльності підприємств на засадах сталості.

Військові дії на території України здійснюють вплив на соціальні, економічні, політичні та екологічні умови, що негативно впливають на погіршення стану інноваційної модернізації вітчизняних підприємств, які є ключовими напрямками розвитку сучасного суспільства. Незбалансованість між обсягами економічного зростання і наявності обмеження у природокористуванні здійснюють вплив на подальший розвиток вітчизняних підприємств у сучасних умовах. Зокрема, забезпечення конкурентоспроможності підприємницького сектору в Україні має прямий зв'язок із рівнем забезпечення інноваційної активності підприємств, їх здатністю відповідати сучасним глобальним викликам та загрозам.

Стратегічний розвиток інноваційних підприємств, реалізація успішних інноваційних технологій, фінансування вітчизняних секторів економіки є запорукою удосконалення сучасних напрямів стимулювання бізнес-середовища України на перспективу. Тому розвиток інноваційного підприємництва на принципах сталості є ключовим фактором забезпечення економічного зростання, посилення конкурентоспроможності національної економіки та підвищення якості життя громадян.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, темами, грантами.

Дисертаційна робота містить результати наукових досліджень, виконаних згідно з планом науково-дослідних робіт Київського національного університету будівництва і архітектури на тему «Розвиток управлінської взаємодії інституційних учасників девелоперських проєктів» (номер державної реєстрації: 0121U111793). У процесі підготовки роботи було використано авторську розробку, що стосується рішень з адаптації та модернізації суб'єктів господарювання як частини інтегрованої організаційної структури управління інноваційним підприємством.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Рецензована робота є всебічним і глибоким дослідженням теоретичних та методичних підходів, а також перспективних напрямів розвитку інноваційного підприємництва на основі принципів сталого розвитку в Україні. Це наукове дослідження логічно побудоване і структуроване, з чітким викладом матеріалу, що базується на нормативно-правових актах України, статистичних даних Державної служби статистики України, наукових роботах вітчизняних та міжнародних експертів, а також на особистих спостереженнях автора.

Теоретичне обґрунтування та відповідність результатів наукових положень, висновків і рекомендацій, що запропоновані в дисертації, підкріплені застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Розроблені методичні підходи до вирішення окремих завдань

ґрунтуються на основних принципах економічної науки, системному підході до вивчення економічних явищ і процесів, а також на результатах наукових досліджень вітчизняних і міжнародних учених щодо удосконалення діяльності інноваційного підприємництва на засадах сталого розвитку в умовах сучасної економіки України.

Висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в роботі, базуються на ретельному аналізі та синтезі, зазвичай підтверджені розрахунками або концептуальними моделями. Вони є достатньо обґрунтованими та завершеними, а мета дослідження в цілому була досягнута.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження. Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленому дослідженні теоретичних аспектів і розробці практичних рекомендацій для розвитку інноваційного підприємництва на засадах сталості. Її основні положення можна охарактеризувати наступним чином:

- концептуальний підхід до моделювання впливу витрат на інноваційне підприємництво в контексті виконання наукових досліджень і розробок за різними видами економічної діяльності (с. 161-177);

- характеристика організаційної структури суб'єкта інноваційного підприємництва, яка може бути уніфікована в залежності від інституційних, управлінських і ресурсних особливостей (с. 136);

- методичний підхід до оцінки рівня розвитку інноваційної підприємницької діяльності в розрізі різних видів діяльності (с. 181);

- економічне тлумачення інноваційного підприємництва, яке визначається як процес створення, розвитку та впровадження новаторських ідей, продуктів, технологій та послуг в умовах ринкової економіки (с. 38-39);

- критерії оцінки інноваційного підприємництва, що сформовані за певними групами для систематичного аналізу (с. 61-62);

- обґрунтування підходу до цілісності сталого розвитку інноваційного підприємництва через використання розробленої синергетичної моделі, що забезпечує інтеграцію різних аспектів (с. 181).

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях. Наукові публікації містять основні положення та результати досліджень, представлені в дисертації, які виносяться на захист. За темою дисертації опубліковано 19 наукових праць, серед яких: участь у двох колективних монографіях, шість статей (з яких п'ять одноосібних), з яких п'ять статей опубліковані у наукових фахових виданнях категорії «Б»; одна стаття була опублікована в іноземному науковому періодичному виданні, що індексується в базі даних Scopus; також десять тез доповідей оприлюднено в матеріалах конференцій.

Основні результати досліджень, висновки та рекомендації, які були викладені в дисертаційній роботі, презентувалися на численних науково-практичних конференціях, зокрема на міжнародних: «Diversity and Inclusion in Scientific Area: International Scientific and Practical Conference» (м. Варшава, Польща, 26–28 серпня 2022 р.), «100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи» (Житомир, 1 листопада 2022 р.), «Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації» (м. Харків, 01–28 лютого 2024 р.), «Стратегічні пріоритети менеджменту і адміністрування у повоєнний період» (м. Харків, 26 квітня 2024 р.). Крім того, результати були представлені на всеукраїнських конференціях: «Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства» (м. Херсон, 24–25 листопада 2021 р.), «Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України» (м. Одеса, 17 лютого 2023 р.), «Фінансово-економічні механізми розвитку підприємництва: теоретичний та практичний аспекти» (м. Дніпро, 25–26 листопада 2021 р.), «Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва» (м. Львів, 25 травня 2022 р.).

Загальний обсяг матеріалів конференцій складає 8,65 умовних друкованих аркушів.

Таким чином, дотримано вимоги пунктів 8 та 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (у чинній редакції).

Оцінка структури, мови і стилю дисертації, відповідність дисертації вимогам МОН України і освітньо-наукової програми. Дисертація написана діловою українською мовою, матеріал викладений у логічній послідовності, що забезпечує її цілісність. Робота виконана охайно і не містить суттєвих граматичних помилок.

Дисертація М. О. Рибак складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків та додатків. Список використаних джерел надається окремо для кожного розділу. Основний текст дисертації займає 182 сторінки, що відповідає близько 18,2 умовних друкованих аркушів. Загальний обсяг дисертації складає 242 сторінки, із яких 24 сторінки займають додатки.

Дисертація частково не відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (у чинній редакції). Зокрема, обсяг анотацій виявився завищеним (0,43 умовних друкованих аркушів замість нормативно встановлених 0,2–0,3 умовних друкованих аркушів), а їх заголовки не зовсім відповідає вимогам додатку 2 цього наказу.

Текст дисертації, за винятком таблиць, рисунків і додатків, оформлений відповідно до вимог ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». Обсяг додатків не перевищує обсяг основного тексту. Список використаних джерел складений відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», але нумерація «Список використаних джерел» є наскрізною для всіх розділів, що не зовсім відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від

12.01.2017 р. № 40 (у чинній редакції) стосовно формування бібліографічних списків.

За тематичним змістом дисертація відповідає вимогам освітньо-наукової програми «Економіка», що реалізується та акредитована в Поліському національному університеті МОН України.

Академічна доброчесність. Порухень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, що містять основні наукові результати дослідження, на момент рецензування не виявлено. Посилання на джерела запозиченого матеріалу виконані коректно. Фабрикації чи навмисної фальсифікації даних не було зафіксовано.

Згідно з п. 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (у чинній редакції), використання здобувачем своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці не вважається самоплагіатом, якщо ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення основних наукових результатів дисертації та були зазначені здобувачем в анотації дисертації. Усі наукові праці здобувача наявні в анотації, списку використаних джерел і додатку, а також мають відповідні посилання в тексті дисертації. У статтях, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, що є результатом наукового пошуку здобувача.

Перевірка на використання систем штучного інтелекту для створення роботи не проводилася, але текст дисертації характеризується індивідуальним стилем викладу матеріалу, що свідчить про достатній рівень самостійності автора.

Зауваження і дискусійні положення дисертації. Результати якісного аналізу рецензованого рукопису дисертації свідчать, що поруч зі здобутками і позитивними аспектами, робота містить окремі дискусійні елементи та певні вади:

1. Потребує уточнення зміст дефініцій «інновація», «інноваційне підприємництво» з огляду на те, що термін «інновація» в економічному контексті має розумітися як конкретний результат творчої діяльності, спрямованої на створення нового або вдосконаленого продукту, процесу, послуги чи технології, що має практичне застосування і приносить економічну або соціальну вигоду. Визначення інновацій повинно включати як технічні, так і організаційні інновації, а також підкреслювати значення інновацій в розвитку підприємництва та економічних систем. Щодо терміну «інноваційне підприємництво», важливо уточнити, що це поняття охоплює підприємницьку діяльність, спрямовану на реалізацію інновацій, включаючи розробку та впровадження нових технологій, продуктів чи послуг з метою досягнення конкурентних переваг та покращення ефективності підприємства. Тому доцільно обґрунтувати підходи авторів щодо понять «інновація» та «інноваційне підприємництво», враховуючи не тільки науково-технічний аспект, але й соціально-економічний вплив, що дозволить більш точно описати процеси інноваційного розвитку в економіці.

2. Об'єктом дослідження дисертації, цілком коректно, визначено «процес забезпечення соціального, економічного та екологічного розвитку підприємництва в умовах інноваційного середовища». У даному аспекті інноваційне підприємництво, за нашим визначенням, сприяє створенню нових робочих місць, розвитку нових галузей, створення додаткової доданої вартості та підвищенню конкурентоспроможності національних економік. Стартапи та інноваційні підприємства є каталізаторами для великих корпорацій, стимулюючи їх до впровадження новітніх технологій і підходів. Сталий розвиток передбачає баланс між економічними, соціальними та екологічними інтересами. Аналогічно тлумачиться і сутність сталого розвитку як ключової концепції сучасної економіки, яка поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти для забезпечення збалансованого зростання. Підприємства, що дотримуються принципів сталого розвитку, орієнтуються не лише на отримання прибутку, але й на екологічну відповідальність та

соціальну користь. Зважаючи на це, потребує пояснення сутності «соціально відповідальних підприємств», які мають високий рівень корпоративної соціальної відповідальності і здійснюють заходи, які сприяють покращенню добробуту своїх працівників, розвитку місцевих громад, збереженню навколишнього середовища та дотриманню етичних стандартів у бізнесі.

3. Загальновідомо, що інноваційне підприємництво сприяє сталому розвитку, створюючи нові бізнес-моделі, які базуються на циркулярній економіці, відновлюваних джерелах енергії та соціальному підприємстві. З огляду на це, робота тільки б виграла, якби поза увагою автора не залишилися роль державного регулювання інноваційних підприємств в умовах війни.

4. На рис. 3.19 дисертації наведене авторське бачення основних складових напрямку «Діджиталізація». Аналізуючи рисунок, ці складові допомагають суб'єктам підприємництва швидко адаптуватися до умов ринку та забезпечувати стабільний розвиток у цифрову епоху. Тому потребує додаткового визначення авторського розуміння процесу створення та реалізації інноваційності продуктів та послуг.

5. Дисертація тільки б виграла, якби здобувачем був більш глибоко проаналізований зарубіжний теоретичний базис інноваційного підприємництва, зокрема в частині розвитку концепцій сталого бізнесу та соціальної відповідальності підприємств. Більш детальне дослідження сучасних теоретичних підходів до інновацій, включаючи різноманітні моделі та стратегії, що застосовуються на міжнародному та національному рівнях, могло б суттєво посилити наукову основу роботи. Окрім цього, варто було б звернути увагу на зміни у взаємозв'язку між інноваціями та сталим розвитком в умовах цифровізації, що дозволить не лише уточнити ключові концепції, а й надавати рекомендації для практичного застосування в умовах українського бізнес-середовища.

Загальний висновок. Дисертація Рибак Марії Олегівни на тему «Розвиток інноваційного підприємництва на засадах сталості», подана на

здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою роботою, виконаною на актуальну тему. Результати проведеного дослідження та запропоновані рекомендації в цілому дозволяють вирішити наукове завдання, яке полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні наукових основ і розробці практичних пропозицій щодо розвитку інноваційного підприємництва на принципах сталості.

В цілому дисертація відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (у чинній редакції). Авторка дисертації, Рибак Марія Олегівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки, підприємництва,

торгівлі та біржової діяльності Закладу вищої освіти

«Подільський державний університет»..... Катерина ВОЛОЩУК

Підпис К. Волощук засвідчую:

Членний секретар кафедри О. Кабернюк

